

Tema broja: ZAŠTITA SVEDOKA

KAKO ISTOVREMENO UNAPREDITI PROCESUIRANJE RATNIH ZLOČINA I VRATITI POVERENJE U SUD

ŽIVOT ISPRED ZAKONA

Sonja Prostran *sudija Drugog opštinskog suda u Beogradu*

Okružni sud u Beogradu je samo na jednom primeru detektovao mnoge probleme u vezi sa zaštitom svedoka koje bi zakonom trebalo rešiti

Krajem 2002. godine u Beogradu je, u organizaciji Centra za antiratnu akciju, održana dvodnevna međunarodna konferencija "Uloga svedoka i žrtava u procesuiranju ratnih zločina". Konferencija je bila inspirisana specifičnošću kojom se ratni zločini kao krivična dela dokazuju – o njima retko ima pisanih dokaza ili materijalnih tragova – te osnovnim ciljem procesuiranja ratnih zločina – dolaženje do istine i pravde. Radi postizanja ovog cilja, učesnici konferencije su, između ostalog, predložili i zakonsko uređivanje pitanja zaštite svedoka pre, za vreme i posle postupka i stvaranje određenih preduslova za pružanje pomoći žrtvama ratnih zločina. U tom trenutku, zaštita svedoka bila je regulisana odredbom člana 109 Zakonika o krivičnom postupku, i neznatno odredbama tek donetog Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za krivična dela organizovanog kriminala.

Tri godine kasnije – gde smo?

Život ide ispred zakona, pa je tako Okružni sud u Beogradu samo na jednom primeru detektovao mnoge probleme u vezi sa zaštitom svedoka koje bi zakonom trebalo rešiti.

Sa zaštitom svedoka u smislu odredbe čl. 109 Zakonika o krivičnom postupku ovaj sud po prvi put susreo se u postupku protiv optuženog Saše Cvjetana, kojem se na teret stavljalo izvršenje ratnog zločina protiv civilog stanovništva, u javnosti poznatijeg kao "Podujevo". Sledeći odredbe stava 3 ovog člana, postupajući predsednik veća obratio se obrazloženim predlogom tadašnjem predsedniku Okružnog suda u Beogradu, zahtevajući da se prema jednom od svedoka u navedenom predmetu preduzmu "posebne mere zaštite". Šta je sadržina ovoga pojma? S obzirom na to da ih, prema slovu Zakonika o krivičnom postupku, preduzimaju organi unutrašnjih poslova, pretpostavilo bi se da treba da budu predviđene u posebnim propisima o službi unutrašnjih poslova. Dolazile bi u obzir raznovrsne mere policijske zaštite: čuvanje i pratnja svedoka u sudu i van suda, čuvanje stana i porodice, naročito dece, a nije isključeno ni njegovo preseljenje u drugo mesto.

Donevši naredbu da se prema ovom svedoku primene mere zaštite, predsednik Okružnog suda u Beogradu nije izričito naveo koje i kakve mere treba prema njemu primeniti. Policija je insistirala da se one u samoj naredbi pobroje. Da li sud, odn. predsednik suda može predvideti mere koje se u konkretnoj situaciji, "na terenu", imaju primeniti prema svedoku? Pitanje je, van svake sumnje, retoričko. Na insistiranje organa unutrašnjih poslova, rešenje je dopunjeno merama koje je policija ovlašćena preduzeti, ali exempli causa.

Ko snosi troškove zaštite? Logika je nametnula zaključak – onaj ko je zaštitu i naredio, dakle sud. Je li sud jedini čuvar interesa pravde – da se uspešno i efikasno procesuiraju izvršioци najtežih krivičnih dela? U vreme ovih pionirskih poduhvata zaštite svedoka, krajem 2003. godine, čini se da je odgovor na ova pitanja pozitivan.

Kako se troškovi zaštite plaćaju? Isprva su fakturisani sudu putem sasvim javnog telefaksa, iz kojih faktura se bez mnogo muke moglo zaključiti gde se i koliko dugo svedok pod zaštitom nalazi. Na fakturama je samo njegovo ime nedostajalo. Dok bi se obradila za isplatu, faktura je prolazila najmanje kroz pet ruku... Je li svedok zbilja zaštićen!?

Svedok je uživao fizičku zaštitu. Budući odvojen od porodice i od svega što se "napolju" zbiva, nužno je bilo obezbediti mu moralnu, psihičku i socijalnu podršku. Spada li i ona u nadležnost suda, treba li se i ona odrediti u formi naredbe?

Očigledno je da se na samo jednom primeru sud susreo sa brojim problemima, i nije propuštao priliku da o njima i javno govori. Jedan deo postavljenih pitanja rešen je Zakonom o zaštiti učesnika u krivičnom postupku, čiji predlog se u vreme nastanka ovih redova nalazio pred Narodnom Skupštinom Republike Srbije. Drugi, i po mišljenju autora, za vođenje krivičnih postupaka značajniji deo problema, koji se odnosi na podršku svedocima (među njima i žrtvama krivičnih dela) ostaje, u legislativnom smislu, nerešen.

Naime, Zakon o zaštiti učesnika u krivičnom postupku bavi se najkomplikovanim, samim tim i najskupljim merama zaštite kao što su relokacija svedoka i promena identiteta. Iskustva Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju pokazuju da je broj svedoka prema kojima su ovakve mere primenjivane u odnosu na ukupan broj saslušanih svedoka veoma mali – manji od 1 posto. Najveću grupu čine oni koji su svedočili bez ikakve zaštite (61%), a potom slede svedoci prema kojima su

korišćene neposredne mere tokom postupka: distorzija glasa i/ili slike tokom svedočenja u sudnici, svedočenje na zatvorenom suđenju, svedočenje pod pseudonimom, svedočenje putem video-konferencijske veze i međusobne kombinacije ovih mera (oko 36%). Osim video-konferencijske veze koju propisuje Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, pozitivni propisi ne poznaju nijednu od navedenih ili sličnih mera koje bi se prema svedoku u toku krivičnog postupka, odn. neposredno u sudu mogle primeniti, za razliku od zemalja u okruženju, uključujući i Crnu Goru.

Nepostojanje navedenih propisa donekle ukazuje i na volju zakonodavca i ovlašćenog predlagača zakona da se sistematski posveti procesuiranju ratnih zločina i da sudu da sav potreban alat na putu do pravde...

Kad svedoci pitaju

U nedostatku procesnih mera zaštite, može li sud preduzeti druge, "vanpravne" mere, kojima bi razbio 'zaveru ćutanja' i svedoke i žrtve ohrabrio da pred sudom ispričaju svoje priče, doprinesu poimanju istine i doseganju pravde? Član 11 Zakona o orgaizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine predviđa osnivanje Posebnog odeljenja za obavljanje administrativno-tehničkih poslova, poslova vezanih za zaštitu svedoka i oštećenih i obezbeđenje uslova za primenu procesnih odredaba Zakona. Ostala je nejasna intencija zakonodavca da li bi isti ljudi trebalo da obavljaju kako administrativno-tehničke poslove, tako i poslove vezane za zaštitu svedoka, no ova odredba, zajedno sa odredbama Sudskog poslovnika koje se odnose na obrazovanje Službi za informisanje pri većim sudovima, daju legislativnu bazu da se pri sudovima obrazuju službe koje bi potencijalnim svedocima davale odgovore na najrazličitija pitanja: "gde se nalazi sudnica?", "kako u nju da uđem?" "gde da stanem/sednem?", "da li ću se u sudnici sresti sa optuženim?", "koliko puta ću morati da dolazim?", "zašto me pozivate, ako sam već saslušan/a pred istražnim sudijom?", "šta će mi se desiti ako ne dođem?", "ko će meni da plati za moje svedočenje?", "gde je ovde toalet?"... Kada su predmeti ratnih zločina u pitanju, odgovore na ova pitanja daju delatnici civilnog sektora ili same postupajuće sudije. Formiranje odgovarajućih službi pri sudu, štampanje brošura i letaka, ne košta mnogo, a omogućilo bi pristup iformacijama o sudu, te o procesnim pravima i obavezama i svedocima u drugim postupcima, i široj javnosti uopšte. Krajnji rezultat: brže, efikasije i, u krajnjim konsekvencama, ekonomičije sprovođenje pravde, koje neminovno vodi ka jačanju poverenja u pravosudne institucije. Tačno i pravovremeno informisanje javnosti o radu suda u tesnoj je vezi sa ugledom koju sudska vlast uživa u narodu. A uspostaviti ga (ili povratiti) može samo ona sama!